Omtrent de misvattingen van een literator

"Laat ons strijden om positie en eer...."

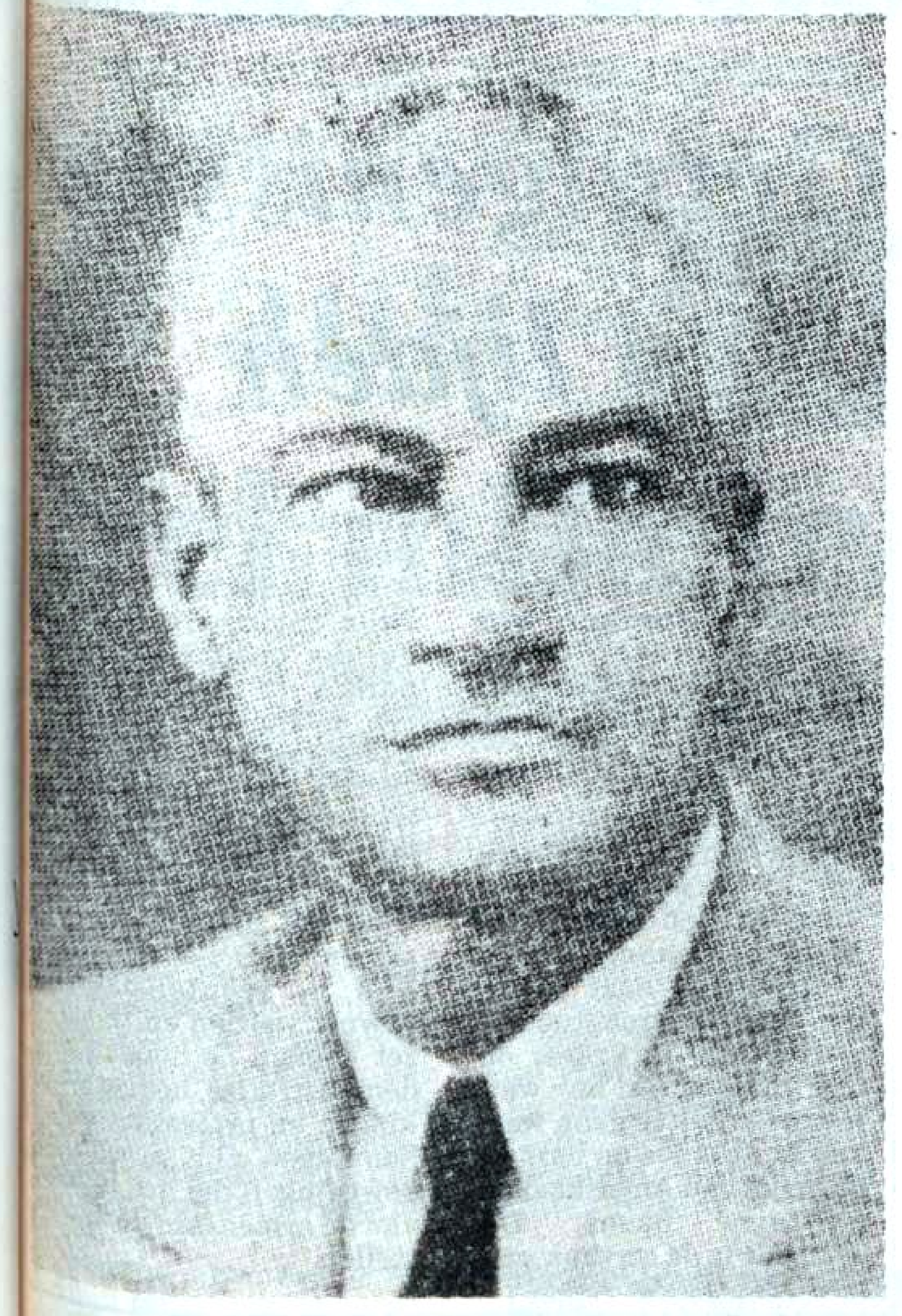

WILLEM KROON

= door Aart G. Broek =

IN DE ÑAPA van zaterdag 31 maart j.l. werd een bijdrage van Henry Habibe opgenomen onder de titel: 'Geen sprake van sociaal engagement bij W. Kroon'. Hierin werden een aantal op- en aanmerkingen gemaakt over een opstel van ondergetekende, getiteld 'Al dan niet ter gelegenheid van... (Papiamentstalige poëzie, 1900 - 1940)'. In mijn ogen wekt Habibe de indruk dat deze bijdrage aan de Beurs- en Nieuwsberichten (24 februari, 3 en 10 maart) in zijn ogen een wetenschappelijke verhandeling is, wanneer hij stelt 'Het is gevaarlijk om een term als 'lirika sosial' in wetenschappelijke verhandelingen te hanteren'. Niets is minder waar — zo min als de zijne aan de Beurs- en Nieuwsberichten van vorige week dit is, zo min is mijn bijdrage een wetenschappelijk betoog. Mijn artikelen voor een dagblad zijn niet bedoeld als (literatuur) wetenschappelijke teksten, maar behoren het rijk der literatuurkritiek. Deze literatuurkritische stukken zijn overigens op hun beurt wel meer dan eens (sterk) gevoed door literatuurwetenschappelijke inzichten.

Mijn opstel beoogt een indruk te geven van Papiamentstalige poëzie die in de vier decennia vóór de Tweede Wereldoorlog werd gepubliceerd. Het woord 'poëzie' verwijst naar 'teksten die uit versregels zijn opgebouwd' en bedoelt als zodanig een bevestiging, noch een ontkenning te zijn van een eventuele 'literaire status'. Het is zeer twijfelachtig of bepaalde vooroorlogse Papiamentstalige poëzie-teksten bedoeld waren als 'literatuur' en even twijfelachtig of ze toen en daarna als 'literatuur' werden ontvangen. Het is echter tot op zekere hoogte aannemelijk dat het kleine groepje teksten waarnaar wordt verwezen met de term 'lirika sosial', inderdaad bedoeld was als 'literaire teksten' en zo ook werd ontvangen in de jaren twintig (1).

Voor Habibe lijken de betreffende versen van Kroon (en anderen) niet voor 'literatuur' door te gaan. Dit is (vanzelfsprekend) zijn goed recht en het geeft ons enig inzicht in de literatuuropvatting van de dichter/criticus Habibe — een literatuuropvatting die stellig diepgaand verschilt van die van een vooroorlogse auteur als Willem Kroon. Bij het schrijven over de vooroorlogse Papiamentstalige 'literatuur' en aanverwante teksten ben ik echter geneigd mij vooral te laten leiden door de literatuuropvatting die voor de oorlog door de Papiamentstalige auteurs werd gekoesterd. Inderdaad betreft het hier een inzicht uit de hedendaagse literatuurwetenschap.

LIRIKA SOSIAL

De betreffende Papiamentstalige poëzie wordt door mij verdeeld in een aantal grotere en kleinere groepen. Mijn benaming voor een van de kleinere groepen wordt door Habibe ter discussie gesteld. Lauffer is de enige Antilliaanse literator geweest die deze specifieke groep Papiamentstalige gedichten onder de aandacht heeft gebracht. Hij bezigde daarvoor de term 'lirika sosial' en gaf de volgende, korte toelichting.

'(D)en lirika sosial nos ta topa ku ekspreshon di kompashon, di amor pa próhimo i tambe gritu di alarma kontra opreshon. Pa e poeta su ekspreshon den lirika sosial ta bira su lucha pa hustisia sosial, loke p'e ta kasi un ideal divino'. (Lauffer, *Arte di palabra.* blz.7)

De term 'lirika sosial' vertaalde ik vrijelijk met 'geëngageerde poëzie' en gaf vervolgens aan wat hieronder verstaan diende te worden binnen de kontekst van mijn opstel. Evenals Lauffer ben ik van mening dat er in een aantal vooroorlogse Papiamentstalige versen sprake is van een meer of minder 'grote betrokkenheid van de auteur bij de maatschappelijke problemen waarmee de sociaal-economisch zwakkeren, i.c. de Afro-Curaçaoënaars in de samenleving worden geconfronteerd'.

Dat Habibe iets anders onder 'geëngageerde poëzie' wil verstaan is zijn goed recht. Ongeveer de helft van de literair-kritische bijdrage van Habibe bedoelt duidelijk te maken dat voor hem 'engagement' een 'politieke' dimensie dient te hebben.

STELLINGNAME

Hiermee wordt ongetwijfeld een interessante stellingname naar voren geschoven, die mogelijk eveneens enig licht werpt op de literatuuropvatting van de dichter die Habibe ook is. Voor mijn uiteenzetting is deze stellingname echter minder relevant: naast de zijne bestaat er nog een half dozijn aan meer of minder afwijkende opvattingen over de invulling van 'engagement'.

Ik wens 'engagement' in het betreffende opstel niet te beperken tot betrokkenheid vanuit een politieke (bedoeld wordt waarschijnlijk 'links politieke') visie. Voor mij is een betrokkenheid vanuit een specifieke 'ideologie' van belang, dan wel voldoende. Deze ideologie kan politiek, maar ook religieus worden ingevuld: het zou de 'communistische' of 'fascistische' of 'liberale' ideologie kunnen betreffen, het mag het roomskatholicisme of het boeddhisme zijn, of wat voor 'isme' dan ook.

Hier scheiden onze wegen dus. Habibe gaat echter nog een stapje verder in zijn eisen. Tevens meen ik te kunnen opmaken uit zijn woorden dat er, wil een tekst het label 'geëngageerd' meekrijgen, sprake moet zijn van 'een roep om sociale hervormingen', van 'duidelijk waarneembare tegenstanders' en van een 'konkrete, invoelbare invulling van tegenstellingen'. Ik citeer:

'Het betreft hier (i.c. Himno di Bond) dus een berijmde oproep om zich te verenigen in de Bond van de Rooms Katholieken (sic) en NIET een strijdlied voor SOCIALE HERVORMINGEN'.

'(...) de dichter (roept) op om te strijden tegen 'esnan di p'afor'. Maar WIE zijn die dan? In 'geëngageerde' poëzie is het steeds duidelijk tegen wie men strijdt'.

'(...) maar de beschrijving van de tegenstelling rijk/arm (in Kroons 'Riqueza di nos pobre', *La Union*, 25 april 1924) geschiedt a.h.w. op een afstand. We zien de armen helemaal niet in hun werkelijke situatie'.

Voorop gesteld dient te worden dat dit uitgesproken variabele 'criteria' zijn. We bevinden ons midden in het met zeep besmeurde hellende vlak van de interpretatie. Waar voor de een Afro-Antilliaanse poëzie het summum van 'engagement' is, is dit voor een ander 'false black poetry'. Waar de een door de knieën gaat voor de meeslepende ritmes van Yerba Seku's literaire poëzie, gunt de ander zijn werk de kwalifikatie 'literatuur' nog niet.

Of wel, voor Habibe mag niet duidelijk zijn wie de 'tegenstanders' van Kroon *cum suis* waren, mag niet duidelijk zijn welke 'sociale hervormingen' er worden bepleit (of dat er sowieso iets wordt bepleit), noch welke 'tegenstellingen' er spelen.

CURAÇAO

Den di Lamá Caribe ta sosega tranquilo
Un isla muy chiquito, di grandi importancia
'Corsow' nan ta yam'éle i a sirbi cu constancia
Pa mucho desterado, un cariñoso asilo.

Strañeronan sin nada a confia nan pobreza
Den mano piadoso di un pueblo compasivo;
Cu envez di agradecido, a bolbe abusivo
E trato generoso, c'a quita nan tristeza.

Un pueblo destinado p'un fin mas elevado
A pidi cu paciencia su parti den cultura;
Ma otro ta tratando en contra 'i su futuro
Na detene su avance, p'e queda atrazado.

'Su suela ta baranca i solo ta quiméle'
Pesai nos ta dispuesto, aun di su 'pobreza'
Na atacá abierta, e causa 'i su maleza
I pidi su progreso, Holanda ta debéle.

'Su suela ta baranca i solo ta quiméle,
Su bida ta un peso, su suerte ta pobreza.'
Ta com por ta posible, e colmo di torpeza
Pa *canta* su desgracia, envez di *desafiele?*

Ni un ley di tirania ta oprimi nos pueblo
Ma si tin smal pa uno, i ancho p'é contrario.
Cu blanco indulgente, cu negro ordinario
Pa casa arbitrario, cu sa pasa den nos pueblo.

Nos lazo cu Holanda lo sera mas cu otro
Si e aprecia nos lenga, nos moda i talento;
Un tera 'i democrácia por quita malcontento
Ningando preferencia na un raza riba otro.

(Willem E. Kroons 'Curaçao' dat verscheen in La Union op 28 oktober 1937 en de eerste bijdrage zou blijken te zijn in een discussie omtrent de tekst van het toenmalige volkslied 'Den tur nashon'. Het wordt hier opgenomen als voorbeeld van de besproken 'lirika sosial'.)

EMILIO DAVELAAR

Dit wil echter niet zeggen dat deze zaken evenzo duister waren voor de lezers uit het vooroorlogse Otrobanda en uit enkele andere arbeiderswijken waartoe Kroon en anderen zich in de eerste plaats richtten. Het ontbreekt ons feitelijk aan voldoende lezersreakties uit de vooroorlogse jaren van de 'lirika sosial', maar we tasten ook weer niet helemaal in het duister.

Uit een reaktie op Kroons 'Himno di Curaçao' van R.F. Römer (*La Union*, 23 december 1937, opgenomen in de *Beurs- en Nieuwsberichten* van 10 maart 1990) blijken de zijdelingse verwijzingen naar het 'algemeen kiesrecht' en naar 'asunto di coló' tegen de borst te stuiten. Het een en ander zou voor de oorlog wel eens wat harder hebben kunnen aankomen dan nu het geval is. Een (met erotische opzet) ontblote dij in een nonnenklooster is, anno 1990, waarschijnlijk een schokkender ervaring dan een ontblote boezem aan het strand van Scheveningen (waar die ontblote dij dat enkele decennia terug overigens ook nog was).

Op deze 'kontekst-gevoeligheid' wees ik ook in mijn opstel naar aanleiding van het gedicht 'Artezanos Curazoleño' van Emilio Davelaar, waarin eveneens de kwestie van huidskleur der sprake wordt gebracht. (Terzijde: beide onderwerpen lijken mij naast sociale problemen, zeker ook politieke aangelegenheden. Dat ze niet vanuit een politieke ideologie werden benaderd is ten dele toe te schrijven aan de ontwikkelingen van onze eilandelijke politieke geschiedenis, waar eerst in 1937 voorzichtig beperkte rechtstreekse verkiezingen werden gehouden). Het was tot op dat moment geheel gebruikelijk om in gepubliceerde Papiamentstalige gedichten dergelijke maatschappelijke problemen überhaupt ter sprake brengen. De 'lirika sosial' doorbrak als het ware voorzichtig de Papiamentstalige poëzie traditie van dat ogenblik.

Strijd tegen de "civilizacion moderna"

Dit doorbreken kan in de ogen van een hedendaagse criticus als Habibe weinig indrukwekkend zijn, ik wilde dit als gegeven accepteren en niet op voorhand afkeuren of goedkeuren, gunstig of ongunstig beoordelen. Maar niet alleen de 'literaire kontekst' van dat moment is in deze van belang, juist ook de maatschappelijke kontekst van waaruit de betreffende auteurs schreven. Mogelijk bevinden Habibe en ondergetekende zich in deze toch nog bij elkaar in de buurt. In ieder geval deel ik zijn mening dat het verhelderend kan zijn om rekening te houden met de socio-politieke en socio-economische kontekst waarbinnen de betreffende versen ontstonden en werden gelezen.

Betrokkenheid vanuit ideogie

Hier dient, zo zal duidelijk zijn, ook nog aan te worden toegevoegd de 'literaire' en de 'socio-religieuze' kontekst. Ik vrees echter dat de literator Pierre Lauffer meer kennis van en inzicht in de betreffende vooroorlogse kontekst had dan de literator Habibe in zijn bijdrage aan de *Amigoe* van afgelopen week toont te bezitten. De misvattingen die Lauffer worden toegedacht zouden wel eens die van Habibe kunnen zijn.

MACHTSSTRIJD

Ook Habibe wist op te merken dat de versen van Kroon (en die van anderen) 'het Katholicisme hoog in het vaandel dragen'. Habibe lijkt niet bijzonder onder de indruk van het Katholicisme (dat hoeft natuurlijk ook niet), maar daarmee moet niet uit het oog verloren worden dat vóór de Tweede Wereldoorlog het eilandelijke katholieke regime, gesteund dor onder meer Willem Kroon, wel degelijk in een felle strijd verwikkeld was — een sociale machtsstrijd waarin met name in de jaren twintig literaire teksten een belangrijk 'wapen' bedoelde te zijn. De meer of minder lange proza-teksten in het Papiamentu stonden in deze strijd voorop. Maar ook het 'Himno di Bond', het 'Himno di Motoristanan' (dat wel wat meer is dan een handleiding voor het onderhoud van en het rijden in een auto) en andere 'lirika sosial' laten zich beter begrijpen wanneer geplaatst binnen deze strijd om de greep op en de ontwikkeling van het Afro-Curaçaose volk.

De bedoelde sociale (en andersoortige) strijd werd feitelijk niet in het leven geroepen, maar wel vergroot en geïntensiveerd door de vestiging van een internationale olieraffinaderij (tussen 1915 - 1918) op de vroegere plantages aan het Schottegat. In de twee decennia voor de Tweede Wereldoorlog veranderde de Curaçaose samenleving van een 19e eeuwse agrarisch-commerciële in een modern kapitalistisch, geïndustrialiseerde samenleving. Ingrijpende veranderingen in de sociale verhoudingen konden dan ook niet uitblijven.

Voor het Rooms-Katholieke regime betekende dit onder meer een dreigend verlies van macht en invloed. In het bijzonder in de jaren twintig werden de Papiamentstalige tendensromans verondersteld de Afro-Curaçaose bevolkingsgroep te kunnen afhouden van, dan wel te kunnen sterken in het afhouden van de vermeend verderfelijke invloeden van — wat onder meer werd genoemd —de 'civilizacion moderna' (de voortdurend in macht toenemende *tegenstander*). De lirika sosial' kan in deze een ondersteunende funktie worden toebedacht, voortdurend appelerend op de bestaande (waaronder ideologische) *tegenstellingen*, voortdurend prikkend in de tegenstander (de 'esnan di p'afor', de mensen die zich niet in de gelederen van het Rooms-Katholieke regime ophielden).

De strijd wordt overigens ook anderszins gestreden. De oprichting van de Curaçaosche Roomsch Katholieke Volksbond in 1919 is een konkrete zet in het consolideren en uitbreiden van de macht van de missie over de Afro-Curaçaose bevolking. Vanuit de Volksbond worden vervolgens in de jaren dertig tal van verenigingen opgericht met het oog op het bundelen van krachten (zoals de Sceom en Don Bosco), maar ook anderszins tracht de missie haar macht en invloed te bestendigen: sportclubs, padvinderij, theater Brion, een technische school, volkshuisvesting worden op initiatief van de missie in het leven geroepen.

Het heeft uiteindelijk allemaal niet mogen baten, maar dat neemt niet weg dat onder meer een aantal Afro-Antilliaanse auteurs met hart en ziel verbonden waren aan die strijd tegen de 'civilizacion moderna', tegen het verlies van invloed over de Afro-Curaçaose bevolking aan wereldlijke machten. Kroon en de zijnen waren overtuigd van de uitgesproken gevaren die er schuilden in deze 'civilizacion moderna' voor de verdere ontwikkeling van de Afro-Curaçaose bevolking. Evenzo waren zij overtuigd van de noodzaak vast te houden aan de Rooms-Katholieke ideologie en aan de wijze waarop deze ideologie *sociale hervormingen* (zoals die waaraan de Volksbond werkte) bepleitte en trachtte te bewerkstelligen: door bundeling en organisatie van menselijke krachten; zonder geweld; in overleg en onder leiding van integere, intelligente mensen; door het overnemen en evenaren van de beste kwaliteiten uit de westerse beschaving; in de overtuiging van gelijkheid van rassen.

Een belangrijk deel van de 'lirika sosial' steunt op dit gedachtengoed, zoals de roep om zich te verenigen ('Himno di Bond') en het pleidooi voor 'beschaafd' gedrag om 'respekt' en 'sociaal-economische positie verbetering' af te dwingen ('Himno di Motoristanan'). Wie kennis heeft genomen van het denken van de Noordamerikaanse negeraktivist Booker T. Washington zal duidelijk overeenkomsten weten op te merken tussen zijn idealen en die van Kroon en anderen uit zijn tijd.

De door Habibe vereiste 'roep om sociale hervormingen', 'geprofileerde tegenstanders' en 'invoelbare tegenstellingen' zijn mijns inziens wel aanwijsbaar in de 'lirika sosial', al worden deze dan mogelijk niet gerealiseerd op de wijze die wenselijk wordt

Vervolg op pag. 8

van dorp - eddine n.v.
Voor al Uw boeken en tijdschriften
eddine n.v.
SCHOTTEGATWEG OOST
van dorp -
OTRABANDA
van dorp -
PUNDA
van dorp -
PROMENADE
van dorp - eddine n.v.
HATO
van dorp - eddine n.v
LAS PALMAS
van dorp - eddine n.v.
PRINCESS BEACH HOTEL
van dorp - eddine n.v.
CURAZAO PLAZA HOTEL
van dorp - eddine n.v.
HOLIDAY BEACH HOTEL
van dorp - eddine n.v.
CARIBBEAN HOTEL
van dorp - eddine n.v.
I.T.C.
net even..... iets beter

Laat ons strijden

Vervolg van pag. 5

geacht door Habibe. Binnen de — door Habibe eveneens gewenste — kontekst van de betreffende jaren was dit alles waarschijnlijk een stuk duidelijker en was dit waarschijnlijk als enige haalbaar voor Kroon en zijn medeauteurs.

ARROGANTIE

Het is vanuit een hedendaagse standpunt vrij gemakkelijk, zo niet arrogant, om onze hedendaagse wijze van het uiten van sociale betrokkenheid als maatstaf te nemen voor de wijzen waarop in vroeger jaren betrokkenheid bij en onvrede met maatschappelijke problemen werd geuit — zeker wanneer het versen van een verliezende partij als de Rooms-Katholieke missie en haar auteurs betreft.

Wanneer dit gebeurt dan wordt onder meer geheel voorbij gegaan aan de opgave die het geweest moet zijn om —zoals voor Afro-Curaçaose auteurs als Fray, Kroon, Davelaar, Sint-Jago, Suriel —zich in publikaties te uiten zoals zij deden, zonder te kunnen terugvallen op een lange traditie van geschreven teksten in het Papiamentu en op een lange intellectuele en literaire traditie in die taal. Om nog maar te zwijgen van het ontbreken van ruime mogelijkheden aan vervolgonderwijs en politieke vorming. En om nog maar te zwijgen van het zo langzaam groeiende zelfvertrouwen en de niet minder moeizaam ontwikkelende eigenwaarde en trots op eigen kulturele prestaties.

* * *

Het drietal zelfgenoegzame opmerkingen van Habibe omtrent het 'zelfs zo ver gaan' om 'Kroon (...) binnen een grotere Caribische kontekst te plaatsen' moet allereerst gezet worden tegenover datgene wat ik feitelijk slechts opmerkte.

'Ook de 'lirika sosial' heeft geen omvang van betekenis weten te bereiken in de jaren voor de oorlog. Voor romanschrijvers als Willem Kroon en Manuel Antonio Fray waren het verhalende proza en de ingezonden stukken in de eerste plaats de aangewezen weg om hun ongenoegen over bepaalde misstanden en ongunstige ontwikkelingen kenbaar te maken. Dat elders in de regio, met name Cuba, Puerto Rico, Haïti en de Franse Antillen, in de jaren twintig en dertig de poëzie hèt middel bij uitstek kon zijn om bestaande onvrede onder woorden te brengen, lijkt aan de Curaçaose auteurs te zijn voorbijgegaan'. *(Beurs- en Nieuwsberichten*, 3 maart 1990).

Wat voor zonde ik hier bega is mij niet duidelijk, nog minder waarom daar zo laatdunkend op gereageerd moet worden. Evenmin is mij duidelijk waarom ik het werk van Kroon niet tot de Caraïbische literatuur zou mogen rekenen.

In ieder geval beschouwde Kroon zelf, en velen met hem in de jaren twintig en dertig, zijn romans als literaire teksten. Dat is voor mij, zoals hierboven al opgemerkt, doorslaggevend. Over het wel of niet behoren tot de *Caraïbische* (of Antilliaanse) literatuur heeft hij zich, bij mijn weten, niet uitgelaten — geen van de vooroorlogse Papiamentstalige auteurs overigens. Ik wil verder geen specifieke kwaliteiten van literaire aard toeschrijven aan het woord 'Caraïbisch', maar dit woord uitsluitend laten slaan op 'geproduceerd door auteurs uit onze regio'.

Kroon was zijn hele lev[en] een bewoner van dit Cara[ï]bische eiland en het lijkt m[e] dan geen 'wishful thinking' om hem, dan wel zijn werk tot de Caraïbische literatuur te rekenen. Dat voor Habibe 'literatuur' en 'Caraïbisch' een andere invulling hebben dan het voor Kroon en de zijnen had, daarvoor lees ik graag het invullen van literatuuropvattingen kan niet genoeg plaats vinden — voor voor literatuurwetenschappers.

Noot:
(1)
Het zou te ver voeren om de literatuuropvattingen van de vooroorlogse auteurs in detail uit de doeken te doen. Dit gebeurt wel in mijn dissertatie die ik in juni a.s. hoop te verdedigen aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Eveneens wordt daarin uitgebreider ingegaan op de hierna kort besproken 'tegenstanders', 'tegenstellingen' en 'hervormingen' die ter sprake kwamen in de literaire en andersoortige teksten van de vooroorlogse auteurs.

* * *

De titel van dit stuk is vrij ontleend aan Kroons 'Him[no] di Bond'.